

Introducció

El primer article d'aquest número està dedicat a la difusió del cristianisme a la part nord-oriental de la província Tarraconense de l'Imperi romà. Les primeres notícies escrites sobre aquest procés tracten de la condemna i martiri del bisbe Fructuós de Tarragona i dels diaques Auguri i Eulogi l'any 259 dC. Un cop acabades les persecucions periòdiques dels cristians el 313, les restes arqueològiques de la seva religió comencen a donar-ne testimoni. La imatge de la coberta d'aquest número de *Catalan Historical Review* és una de les escenes representades al sarcòfag denominat de Bethesda, del segle iv i encastat a la façana de la catedral de Tarragona, un temple que es començà a construir a mitjan segle xii. El relleu representa l'entrada triomfal de Jesús a Jerusalem, aclamat amb palmes cinc dies abans de la seva crucifixió. Les altres escenes dels alts relleus d'aquest sarcòfag representen diverses curacions miraculoses de malalts atribuïdes a Jesús segons els relats dels evangelis. La imatge de Crist apareix encara sense barba, tal com era usual durant els primers segles del cristianisme.

Durant l'antiguitat tardana, a la ciutat, el bisbe passà a substituir els antics curials. Això es va veure afavorit per la incorporació de les famílies més poderoses a la jerarquia eclesiàstica. La basílica paleocristiana, el palau episcopal i la sala de recepció adjacent ocuparen un lloc central en l'espai urbà. El cristianisme, abans religió considerada subversiva o com a mínim desafecta a l'Imperi romà, passà a ser el mantenidor de l'ordre establert en un temps d'una gran inestabilitat i inseguretat de les fronteres. No esdevingué religió oficial fins al 380 amb l'emperador Teodosi, però no es perseguiren els pagans ni els arrians. El problema de la divisió dels cristians sobre la divinitat de Jesús i la Trinitat subsistí i calgué que els concilis dels bisbes definissin l'ortodòxia dogmàtica de l'Església.

L'escultura romànica és un altre tema d'aquest número. Incorporada als frontons de les portalades de les esglésies, als capitells dels claustres i als frontals dels altars, també representà figures exemptes com la de Maria asseguda al tron reial amb el seu fill Jesús o les primeres escenes de la passió amb Jesús crucificat. Se'n desconeixen els escultors, però excepcionalment, en el claustre de Sant Cugat del Vallès, Arnau Cadell s'identificà i es representà en un capitell com l'autor del conjunt. Es discuteix si les escenes dels capitells del claustre d'aquest monestir, llevat dels de motius vegetals, responen a un determinat argument, atès que l'escultura tenia, com la pintura, una intenció didàctica i doctrinal. El professor Josep Maria Jau-mà n'ha publicat la seva interpretació, que sembla demostrar que responen a un programa temàtic inspirat en escenes bíbliques i de la vida quotidiana dels monjos.

Un altre tema tractat en aquest número és el de la solució de la lluita pel tron a principis del segle xv en tenir lloc la fi de la dinastia que havia regnat a la Corona catalanoaragonesa des de la seva constitució. S'obrí aleshores una crisi política profunda, i la violència es barrejà amb la negociació parlamentària entre representants dels regnes d'Aragó i de València juntament amb els del Principat de Catalunya, fets que van donar com a resultat la instauració de la dinastia castellana dels Trastàmara a la Corona catalanoaragonesa. Els factors del canvi, la seva naturalesa i les seves conseqüències han estat objecte d'un llarg debat entre historiadors i assagistes polítics. Aquest debat resulta clarificat en l'article que es dedica al tema en aquest número de *Catalan Historical Review* amb el títol tradicional del Compromís de Casp, nom de la població aragonesa on es reuniren els parlamentaris compromissaris de les Corts dels tres regnes de la Corona per superar el problema de la successió al tron.

La moneda és sempre un signe de la identitat col·lectiva i de la sobirania del poder polític d'un país a més d'un instrument de l'intercanvi comercial i de percepció de tributs. Aquí s'analitza l'evolució de l'emissió de moneda pròpia a Catalunya entre dues grans crisis polítiques i socials: la de la Guerra de Separació de 1640 i la Guerra Civil de 1936-1939. La liquidació de les institucions polítiques pròpies de Catalunya el 1714 amb la instauració de la dinastia dels Borbons acabà amb el dret a emetre moneda pròpia que havia conservat la Generalitat de Catalunya. Però més de cent anys després, durant la Primera Guerra Carlina, calgué tornar a emetre moneda fraccionària per a finançar l'esforç bèl·lic i la seca de Barcelona funcionà a tota màquina. Superar la inflació exigí un esforç extraordinari sota la vigilància del poder central espanyol, que mirava amb mals ulls el que semblava un gest de sobirania regional. Al marge d'això, per a incrementar el crèdit comercial es fundà el Banc de Barcelona, que a partir de 1845 rebé el privilegi d'emetre bitllets, convertibles encara aleshores en moneda d'or i plata. Aquest privilegi acabà el 1874, quan el Banc d'Espanya es feu amb el monopoli de l'emissió de paper moneda a tot el regne. Amb la Guerra Civil de 1936, la desaparició de moneda de metall portà a l'emissió de moneda fraccionària de paper per part de diferents ajuntaments catalans, una expressió de l'atomització del poder en moments de crisi revolucionària i de desaparició de bona part de la moneda metàl·lica del petit comerç quotidià.

L'any 2022, la celebració del centenari del naixement de Joan Fuster i Ortells va ser una ocasió per reflexionar sobre la seva activitat i sobre el seu compromís amb la identitat del País Valencià dins dels Països Catalans, un

concepte que ell contribuï decidivament a justificar i a definir a partir de la unitat lingüística de les terres catalanes, des del Rosselló, al nord de la frontera política amb França, fins a les Illes Balears i Pitiüses i el País Valencià amb el Principat de Catalunya. Poeta, assagista, crític, historiador de la literatura, autor de dietaris, articulista d'opinió a la premsa i animador cultural, el valencià Joan Fuster és una figura que presenta dimensions molt variades i es resisteix a una classificació simple, alhora que reclama que s'apliqui a les seves tesis el mateix criteri contrari al dogmatisme que ell mateix sostingué al llarg de la seva vida.

L'Institut d'Estudis Catalans, que elegí Joan Fuster membre de la seva Secció Històrico-Arqueològica el 1978, volgué dedicar a l'escriptor una jornada científica el 28 de setembre del 2022 en col·laboració amb la Institució de les Lletres Catalanes. Després de la mort de Joan Fuster fa vint anys, la seva personalitat i la seva obra travessaren un període d'escassa atenció pública fins al 2015, quan la dreta valenciana perdé el poder regional. Durant els darrers anys, la valoració del seu pensament i de la seva obra ha estat recuperada i l'Any Fuster de 2022 n'és una prova. Antoni Furió, catedràtic de la Universitat de València, editor de l'obra completa i de la correspondència de Fuster, llegí la ponència inaugural de la jornada sobre la vigència de Joan Fuster i utilitzà una seva frase com a títol: «La meua professió, en canvi, és de ser Joan Fuster». Prop d'una vintena d'especialistes tractaren a l'esmentada jornada científica de múltiples aspectes de les diverses facetes de la projecció pública de Joan Fuster i estigueren d'acord en la seva vigència.

El darrer article d'aquest número tracta de l'evolució de la posició dels socialistes davant la qüestió nacional catalana. Els socialistes s'han hagut de definir davant del moviment nacional català al llarg de més d'un segle. Fins als

anys trenta del segle xx predominà la inhibició respecte al tema dins de la UGT i del PSOE, alhora que no superaven la seva condició minoritària dins d'una Catalunya industrial i urbana on haurien d'haver estat potents sindicalment i políticament. Amb la Guerra Civil de 1936, socialistes i comunistes s'unificaren a Catalunya i el nou partit aconseguí el reconeixement de la Internacional Comunista alhora que esdevenia una peça molt important en la nova correlació de forces fins a la desfeta republicana de 1939. Durant el període final de la dictadura franquista, el compromís dels comunistes i dels socialistes catalans amb la reivindicació de l'autogovern de Catalunya evità que els obrers immigrants de la resta d'Espanya establerts a Catalunya adoptessin una posició hostil al catalanisme. A partir del procés democratitzador obert el 1977, els socialistes catalans experimentaren fins al 2003 el contrast entre els seus èxits a les eleccions generals i locals i els seus fracassos a les eleccions al Parlament de Catalunya. Finalment exerciren el govern de la Generalitat de Catalunya entre els anys 2003 i 2010. Els anys posteriors pertanyen més a l'actualitat que a la història.

La usual relació de publicacions de tema històric de les diverses seccions i societats filials de l'Institut d'Estudis Catalans tanca aquest número, alhora que dediquem un record als companys que ens han deixat per sempre: Joan Sanmartí, Núria de Dalmasas, Olimpio Musso i Efreu Compte. Al mateix temps, donem la benvinguda a Francisco M. Gimeno i Rafael Roca, nous membres de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans i de l'ampli consell de redacció de *Catalan Historical Review*.

ALBERT BALCELLS
Editor